
BAYRAM SİNKAYA YAZDI: IRAK-İRAN SAVAŞI TAHRAN'I NASIL GÜÇLENDİRDİ?

30.09.2016

Karar, 29 Eylül 2016

Irak-İran Savaşı her yıl 22-29 Eylül tarihleri arasında İranda Mukaddes Savunma Haftası ile anılıyor. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Öğretim Üyesi Yard. Doç. Dr. Bayram Sinkaya, sekiz yıl süren bu savaşın Tahran'ın bugünkü Orta Doğu politikasına etkilerini kaleme aldı.

22 Eylül 1980'de Irak askeri güçlerinin havadan ve karadan İran'a saldırmasıyla 20. yüzyılın en uzun savaşlarından birisi başladı. Çağın en kanlı savaşlarından birisi olan bu savaşta kaç kişinin öldüğü tam olarak bilinmiyor, tahminler beş yüz bin ile bir milyon arasında değişiyor.

Sekiz yıl süren ve 20 Ağustos 1988'de sona eren bu savaş İran halkının dimağında derin izler bıraktı. 22-29 Eylül haftası her yıl İranda Mukaddes Savunma Haftası olarak anılır. Savaşın hatıraları olabildiğince canlı tutulur, şehitler anılır ve şehadet kavramı yüceltilir. Ayrıca sekiz yıl süren ve İran yazınında geçtiği şekliyle İran'a dayatılmış savaşın İran halkını nasıl birleştirdiği vurgulanır. Öyle ki farklı etnik kökenlerden ve kültürel ortamlardan gelen insanlar gerek dini ve ideolojik duygularla devrimi savunmak için, gerek milli hislerle vatan savunması adına aynı saflarda birleşti. Dayatılmış Savaş karşısında ortaya çıkan bu birliktelik devrim sonrasında İran milliyetçiliğinin yükselmesine katkıda bulundu. Bu savaş sadece İran milliyetçiliğinin şekillenmesinde ve yükselmesinde değil; İran siyaseti, dış politikası ve güvenlik kültürü üzerinde de belirleyici oldu. Her şeyden önce İranda savaşla yetişen bir nesil ortaya çıktı. Genç yaşta hayatının bir kısmını cephede geçiren, kimisi savaşın izlerini hala bedenlerinde taşıyan bu nesil bugün İranda önemli makamlara geldi. Sekiz yıl süren savaşın türlü etkileri altında zihinleri şekillenen bu nesilden gelen siyasetçiler şu an İran siyasetine yön veriyor.

Yeni savunma stratejisi

Irak savaşının dış politika ve güvenlik kültürü üzerindeki en önemli etkisi, devrim sonrası İran'ın Orta Doğu/İslam tarihi ve siyaseti içerisinde müstesna bir yere sahip olduğu düşüncesinin yerleşmesidir. Buna göre İran, İslam ülkeleri arasında emperyalizmin tasallutuna karşı direnişe ve

devrime öncülük etmiş bir ülkedir. Bu nedenle İran bölgesindeki diğer devrimci mücadelelere ve direniş hareketlerine destek vermekle yükümlüdür ve onlara liderlik etmelidir. Bu doğrultuda İran, emperyalizme karşı direniş adına farklı ülkelere çok sayıda siyasi hareketle ilişki kurmuştur.

İran bu müstesna konumu nedeniyle emperyalistler tarafından kışkırtılan ve desteklenen Irakın saldırısına maruz kalmış, savaş İrana dayatılmıştır. Üstelik İran savaş boyunca yalnız kalmıştır. Oysa Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak, Suriye dışında Arap ülkelerinin çoğundan destek almıştır. Üstelik İran türlü ambargolara maruz iken Irak, Batı Avrupa ülkeleri ve Sovyetler Birliği dâhil dünyanın farklı ülkelerinden silah tedarik edebilmiştir. Dolayısıyla Irak Savaşı, devrim sonrası İranın bölge siyasetinde müstesna bir yeri ve rolü olduğu inancının pekişmesine sebep olmuştur. Bunun pratik sonucu ise İranın bölgesel ve küresel aktörlere, özellikle Batılı ülkelere karşı şüpheyile yaklaşmasıdır. İranın yalnızlığı, güvenlik alanında kendi kendine yeterli olması için gerekli stratejik adımların atılmasını beraberinde getirmiştir.

İranlıların sekiz yıl süren savaştan öğrendikleri hususlardan birisi savunmanın sınırların ötesinde başlaması gerektiği görüşüdür. Savaşın ilk yıllarında topraklarının bir kısmı istila edilen ve düşman karşısında yalnız kalan İranlılar, tekrar benzer bir durumla karşılaşmamak için savunma hatlarını topraklarının ötesinde kurmaya karar verdiler. Bunun iki yolu vardı: Birincisi ittifak ilişkileri, askeri güç, yumuşak güç unsurları ve benzeri siyasi manevralar ile etki alanını genişletmekti. Bu çerçevede İran, hükümetler ile kurduğu diplomatik ilişkilere alternatif olarak devlet dışı aktörler ile ilişki içerisine girmiş, ilgili başkentleri bypass ederek doğrudan halklarla ilişki kurmanın yolunu aramıştır.

Güvenliğin sınırların ötesinde kurulmasının ikinci yolu ise bölgedeki ihtilafların İranın güvenliğine potansiyel etkileri açısından değerlendirilmesi ve bu çerçevede politika belirlenmesiydi. Bütün bölgesel gelişmeler doğrudan İran ile ilgili olup olmadığına bakılmaksızın İran-merkezli olarak değerlendirilmiş, bölgedeki bütün çatışmalar İranın öncülük ettiği devrimci cephe, direniş cephesi ile devrim karşıtı emperyalistlerin mücadelesi olarak görülmüştür. Böylece İran bölgede birçok çatışmanın doğrudan veya dolaylı bir parçası olmuştur.

Altüst olan jeopolitik

Gerçekten de Irak-İran Savaşı, İran Devriminin doğrudan sonuçlarından birisidir. Savaşın sebebi yalnızca iki ülke arasına Şattül Arab (Arvand Rud) su yolu üzerindeki anlaşmazlık değildir; savaş birçok çevrede iddia edildiği gibi geçmişe çok gerilere giden Arap-Fars, Sünni-Şii savaşı da değildir. Irak-İran Savaşı, devrimin bölgedeki jeopolitik dengeleri altüst etmesinin bir sonucudur. Devrim öncesinde ABD öncülüğünde Basra Körfezinde kurulan güvenlik mimarisinin asli unsurlarından birisi ve muhafazakâr Arap rejimlerinin dostu olan İran, devrimden sonra bölgedeki statükoya doğrudan meydan okumaya başlamıştır. Devrimci coşku ile birlikte Arap sokağına yapılan ayaklanma ve iktidardaki gayri-meşru, emperyalizmin kuklası rejimlerin devrilmesi çağrısı hemen

hemen bütün bölge ülkelerinin İrandaki yeni rejime şüpheyle bakmasına neden olmuştur. Devrim çağrılarının özellikle Iraklı Şiiler arasında karşılık bulmaya başlaması savaşın esas sebeplerinden birisidir. Diğer yandan İranın devrim çağrısından endişe eden diğer bölge ülkeleri de doğal olarak doğrudan veya dolaylı şekillerde Irak yönetimine destek vermiştir.

Her iki taraf da zafer ilan etse de sekiz yıllık savaşın ardından kazanan olmadı. Bununla birlikte savaşın İran Devriminin yayılmacı etkisini durdurduğunu söylemek mümkündür. Nitekim İranın bölgesel etkisi Saddam Hüseyin, Irakta iktidarda olduğu sürece sınırlı kaldı.

Devlet dışı aktörlerle ilişkiler

Savaş boyunca İran ile Iraka destek veren Arap ülkeleri arasındaki ilişkiler gergin bir şekilde seyretti. 1988de hem ateşkesin sağlanması hem de İran dış politikasında görülen bazı revizyonların sonucunda İranın Arap dünyası ile ilişkileri değişmeye başladı.

Hatta 1990da Saddamin Kuveyti işgal etmesi ve Irakın bölge ülkeleri için bir tehdide dönüşmesi, diğer Arap ülkeleri ile İran arasındaki yakınlaşmayı artırdı. Bu durum Saddamin iktidardan uzaklaştırılmasına kadar devam etti. Irakta rejimin değişmesi ile birlikte bölgesel dengelerin yeniden şekillenmesi, İran ile Arap dünyası arasındaki ilişkilerde kırılmalara sebep oldu.

Irak Savaşının İranın Orta Doğu politikası üzerindeki en önemli ve kalıcı etkisi, Suriye ile kurulan ittifaktır. Savaş boyunca Saddam yönetimine karşı İrana destek veren tek lider olan Hafız Esad ile İran arasında o yıllarda kurulan ittifak ilişkisi hâlâ İranın bölge siyasetindeki en önemli kartlarından birisidir.

Savaşın uzun erimli sonuçlarından birisi de İranın Iraklı Şiiler ve Kürtler ile kurduğu ilişkilerdir. İki ülke arasında gerilimin artmasıyla birlikte İrana geçen Şii aktivistler burada uzun süre kalmış, Irak Yüksek İslam Devrimi Konseyi ve Bedir Ordusu gibi hareketleri örgütlemiştir. Saddam Hüseyinin iktidardan uzaklaştırılmasının ardından Iraka dönen bu hareketler beraberinde İranın etkisini de taşımıştır. Keza İran savaş boyunca Iraklı Kürt hareketleri Saddam yönetimine karşı desteklemiş, dolayısıyla Irak Kürtleri İranın müttefiki haline gelmiştir. Savaş yıllarında Irak Kürtleri ile İran arasında temeli atılan bu ilişkinin de etkileri hâlâ sürmektedir.

Dolayısıyla, savaşın en önemli sonuçlarından birisi İranın devlet-dışı aktörler ile yerel düzeyde kurulan işbirlikleri üzerinden kendi çıkarlarını koruma kabiliyetini geliştirmesidir.

Savaş, uzun vadeli müttefikler sağlamanın yanında İrana sınırları dışında istihbarat ve askeri operasyon yapma yeteneği kazandırdı. Bu amaçla kurulan Kudüs Gücü, sonraki yıllarda İranın bölge politikasındaki en önemli araçlarından birisi oldu.

Sekiz yıllık savaşın İrana öğrettikleri ve kazandırdıkları bir yana, Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak, İranı dengelemeye devam etmiştir. Ancak 2003 sonrasında Irakta yeni bir yönetimin tesisi ile İranın Orta Doğuda daha aktif bir rol oynamasının önü açılmıştır. Savaş sırasında edindiği imkân ve kabiliyetleri □ devlet dışı aktörlerle yerel düzeyde işbirliği ve sınırları ötesinde operasyon yapma yeteneğini- yukarıda izah edilen stratejik kültür çerçevesinde değerlendiren İran yönetimi, bölgede sonraki yıllarda artan ihtilafların bir tarafı olmuş ve bu ihtilafları kendi menfaatleri doğrultusunda şekillendirmeye çalışmıştır. Böylece İran hem bölgesel istikrarsızlığın sürmesinde rol oynamış, hem de bölgedeki ihtilaflardan faydalanan bir aktör olmuştur.

Kaynak/Source: